

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΠΑΤΣΗΣ

Ανάπτυξη και Χρέος: Κλαδική Ανάλυση της Ελληνικής Οικονομίας

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΑΡΙΟΛΗΣ

Σειρά Δημοσιεύσεων Οικονομικού Τμήματος
Αρ. 34

ΙΟΥΛΙΟΣ 2015

Ανάπτυξη και Χρέος: Κλαδική Ανάλυση της Ελληνικής Οικονομίας*

Θεόδωρος Μαριόλης**

1. Εισαγωγή

Το παρόν άρθρο βασίζεται στα ποσοτικά ευρήματα για τον «Στατικό Στραφαιάνο Πολλαπλασιαστή» (Kurz, 1985, Metcalfe and Steedman, 1981, Mariolis, 2008) της ελληνικής οικονομίας (Μαριόλης και Σώκλης, 2014) προκειμένου να διερευνήσει τα ακόλουθα ερωτήματα:

(i). Υφίσταται, για την εντός-ευρώ ελληνική οικονομία, βραχυ-μεσοχρόνια πολιτική ανάπτυξης, μέσω τόνωσης της ενεργού ζήτησεως, *χωρίς* επιβάρυνση του δημοσίου και εξωτερικού χρέους; Εάν υφίσταται, τότε ποιοι είναι οι άξονές της;

(ii). Αυτή η πολιτική είναι υλοποιήσιμη;

Το υπόλοιπο του παρόντος άρθρου δομείται ως εξής: Η Ενότητα 2 προσδιορίζει την αναπτυξιακή πολιτική και τις επιπτώσεις της. Η Ενότητα 3 είναι αξιολογική. Τέλος, η Ενότητα 4 είναι συμπερασματική.

2. Προσδιορισμός Πολιτικής

Η αναλυτική εξέταση της ελληνικής οικονομίας¹ δεικνύει ότι η βέλτιστη πολιτική συνίσταται στον προσδιορισμό εκείνων των εμπορευμάτων/κλάδων, για τα οποία πρέπει να τονωθεί η ενεργός ζήτηση, ούτως ώστε να αυξηθεί (i) (κατά το μέγιστο δυνατόν) το συνολικά παραγόμενο προϊόν, και (ii) η απασχολούμενη ποσότητα εργασίας, υπό τους όρους-περιορισμούς της μείωσης (iii) του δημοσίου ελλείμματος, και (iv) του εξωτερικού ελλείμματος.

Βάσει της εκτίμησης 3969 εμπορευματικών πολλαπλασιαστών (Μαριόλης και Σώκλης, 2014) συνάγεται ότι η εν λόγω πολιτική πρέπει να διαρθρωθεί ως ακολούθως:

(i). *Αύξηση της κρατικής κατανάλωσης για τα εμπορεύματα:*

- Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης.
- Υπηρεσίες δημόσιας διοίκησης και άμυνας, υπηρεσίες υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης.

* Προδημοσίευση (με ορισμένες συντομεύσεις) από τον τόμο: Μαριόλης (2015). Εκδοχή του κειμένου παρουσιάστηκε στην ημερίδα «Χρέος και Τράπεζες», Πάντειο Πανεπιστήμιο, 9 Νοεμβρίου 2014, η οποία διοργανώθηκε από την *Πρωτοβουλία των 1000*, την ιστοσελίδα *Iskra*, την ερευνητική ομάδα *Research on Money and Finance (RMF)* και το *Rproject*.

** Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας, Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο, και Ινστιτούτο Κοινωνικών Ερευνών Δημήτρης Μπάτσης.

¹ Βλέπε Μαριόλης και Παπουλής (2010α, 2010β), Μαριόλης (2014, 2015, Δοκίμια 4, 19, 20 και 22) και Mariolis (2014).

- Υπηρεσίες εκπαίδευσης.
 - Υπηρεσίες ανθρώπινης υγείας.
 - Υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας.
- (ii). *Αύξηση των επενδύσεων για το εμπόρευμα:*
- Υπηρεσίες επισκευής και εγκατάστασης μηχανημάτων και εξοπλισμού.
- (iii). *Επιλεκτική μείωση τμημάτων της κρατικής κατανάλωσης για τα εμπορεύματα:*
- Υπηρεσίες δημιουργικές, τέχνης και διασκέδασης, υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και άλλων πολιτιστικών υπηρεσιών, υπηρεσίες τυχερών παιχνιδιών και στοιχημάτων.
 - Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας.
- (iv). *Υποκατάσταση της κρατικής με την εξωτερική ζήτηση (εξαγωγές) για τα εμπορεύματα:*
- Υπηρεσίες χονδρικού και λιανικού εμπορίου και υπηρεσίες επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών.
 - Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου εκτός των μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών.
 - Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου εκτός των μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών.
 - Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο, τηλεοπτικών προγραμμάτων, ηχογραφήσεων, μουσικών εκδόσεων, προγραμματισμού και τηλεοπτικών εκπομπών.
 - Υπηρεσίες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και άλλων συναφών δραστηριοτήτων, και υπηρεσίες πληροφοριών.
- (v). *Αύξηση της εξωτερικής ζήτησεως για τα εμπορεύματα:*
- Προϊόντα δασοκομίας, υλοτομίας.
 - Προϊόντα αλιείας και υδατοκαλλιέργειας.
 - Βασικά μέταλλα.
 - Υπηρεσίες πλωτών μεταφορών.
 - Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης.

Για κάθε 1 μονάδα (= 1 εκατ. ευρώ) μεταβολής της ενεργού ζήτησεως, αυτή η πολιτική θα οδηγούσε, κατά μέσο όρο, σε:

- Αύξηση του προϊόντος κατά 1.18 μονάδες.
- Αύξηση της απασχόλησης κατά 45 μονάδες (απασχολούμενοι).
- Μείωση του δημοσίου ελλείμματος κατά 0.35 μονάδες (υποθέτοντας, σε αντιστοιχία με την πραγματικότητα, έναν μέσο φορολογικό συντελεστή της τάξης του 0.30).
- Βελτίωση του εξωτερικού ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών κατά 0.95 μονάδες.

3. Αξιολόγηση Πολιτικής

Η προσεκτική θεώρηση των επιμέρους χαρακτηριστικών της προσδιορισθείσας πολιτικής εγείρει αμφιβολίες σχετικά με το κατά πόσον αυτή είναι όντως υλοποιήσιμη (λαμβανομένων, μάλιστα, υπόψη του βάθους της ύφεσης και του ύψους της ανεργίας στην ελληνική οικονομία). Παρουσιάζει τα ακόλουθα τρία προβλήματα, αντιθετικής φύσεως:

Π1. Ενέχει αυξήσεις εξαγωγών, οι οποίες κάθε άλλο παρά φαίνεται ότι δύναται να πραγματοποιηθούν. Υπενθυμίζεται ότι, παρά την ισχυρή εσωτερική υποτίμηση, κατά την περίοδο 2010-2012 οι εξαγωγές της ελληνικής οικονομίας μειώθηκαν κατά 2.1% (σε σταθερές τιμές έτους 2005) και το μερίδιο αυτής στις παγκόσμιες εξαγωγές μειώθηκε κατά 11.8%.

Π2. Ενέχει ανακατανομές δημοσίων δαπανών από εμπορεύματα σχετικά χαμηλών δημοσίων δαπανών σε εμπορεύματα σχετικά υψηλών δημοσίων δαπανών (θεώρησε τον Πίνακα 4 στο Μαριόλης και Σώκλης, 2014). Άρα, δεν φαίνεται ότι υπάρχουν ευρεία περιθώρια εφαρμογής της.

Π3. Βασίζεται σε πολύ λίγα εμπορεύματα του τομέα της βιομηχανίας, ακριβώς επειδή αυτός ο τομέας υστερεί αισθητά ως προς τους υπόλοιπους. Πιο συγκεκριμένα, για κάθε 1 μονάδα αύξησης της ενεργού ζήτησεως, τα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα, για το όλο σύστημα, τους επιμέρους τομείς και τον δημόσιο υπο-τομέα του, έχουν, κατά μέσο όρο (μ.ο.), ως εξής:²

- *Συνολικό Σύστημα:* Προϊόν = 1.03, Απασχόληση = 26, Εισαγωγές = 0.39.
- *Πρωτογενής Τομέας:* Προϊόν = 1.05 (ποσοστιαία απόκλιση από τον μ.ο. του συστήματος = $(1.05/1.03) - 1 = 1.9\%$), Απασχόληση = 57 (απόκλιση από τον μ.ο. = 119.2%), Εισαγωγές = 0.29 (απόκλιση από τον μ.ο. = -25.6%). Επομένως, η συνολική ποσοστιαία απόκλιση του τομέα από τον μ.ο. του συστήματος, εκτιμώμενη βάσει της «ρίζας του μέσου ποσοστιαίου τετραγωνικού σφάλματος» (*RMS%E*), είναι, περίπου 70.4%. Αυτή η υψηλή απόκλιση ανάγεται, κυρίως, στο ύψος του πολλαπλασιαστή απασχόλησης.
- *Βιομηχανία:* Προϊόν = **0.74** (απόκλιση = -28.1%), Απασχόληση = **20** (απόκλιση = -23.1%), Εισαγωγές = **0.58** (απόκλιση = 48.7%) . Συνολική ποσοστιαία απόκλιση του τομέα = 35.1%.
- *Υπηρεσίες:* Προϊόν = 1.22 (απόκλιση = 18.4%), Απασχόληση = 27 (απόκλιση = 3.8%), Εισαγωγές = 0.27 (απόκλιση = -30.8%). Συνολική ποσοστιαία απόκλιση του τομέα = 20.8%. Η συνολική ποσοστιαία απόκλιση των ως άνω τριών τομέων από τον μ.ο. του συστήματος είναι 47%.
- *Δημόσιος Τομέας:* Προϊόν = 1.55 (απόκλιση = 50.5%), Απασχόληση = 41 (απόκλιση = 57.7%), Εισαγωγές = 0.28 (απόκλιση = -28.2%). Συνολική ποσοστιαία απόκλιση του τομέα από τον μ.ο. του συστήματος = 47.2%.

² Με έντονους χαρακτήρες δηλώνονται τα χειρότερα, ως προς τους αντίστοιχους μέσους όρους του συνολικού συστήματος, πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα.

Εάν αγνοήσουμε, για ευρετικούς λόγους, την ύπαρξη των εισαγωγών (οιονεί-κλειστή οικονομία), τότε τα εν λόγω αποτελέσματα διαμορφώνονται ως εξής (θεώρησε τους Πίνακες 1 και 2 του Μαριόλης και Σώκλης, 2014):³

- *Συνολικό Σύστημα*: Προϊόν = 1.71 (αύξηση σε σχέση με πριν: 66%), Απασχόληση = 39 (αύξηση σε σχέση με πριν: 50%).
- *Πρωτογενής Τομέας*: Προϊόν = 1.53 (αύξηση: 46%), Απασχόληση = 75 (αύξηση: 32%). Συνολική ποσοστιαία απόκλιση του τομέα από τον μ.ο. του χωρίς εισαγωγές συστήματος (*RMS%E*) = 65.7%.
- *Βιομηχανία*: Προϊόν = 1.75 (αύξηση: **136%**), Απασχόληση = 39 (αύξηση: **92%**). Συνολική ποσοστιαία απόκλιση του τομέα = 1.6%.
- *Υπηρεσίες*: Προϊόν = 1.69 (αύξηση: 39%), Απασχόληση = 37 (αύξηση: 37%). Συνολική ποσοστιαία απόκλιση του τομέα = 3.7%. Συνολική ποσοστιαία απόκλιση των ως άνω τριών τομέων από τον μ.ο. του χωρίς εισαγωγές συστήματος = 38%.
- *Δημόσιος Τομέας*: Προϊόν = 2.03 (αύξηση: 31%), Απασχόληση = 51 (αύξηση: 24%). Συνολική ποσοστιαία απόκλιση του τομέα = 25.4%.

Το σύνολο αυτών των πολλαπλασιαστών και των μέτρων απόκλισης και μεταβολών δηλώνει ότι:

- (i). Ο τομέας της βιομηχανίας είναι ισχυρά εξαρτημένος από τις εισαγωγές.
- (ii). Η εισαγωγική εξάρτηση του βιομηχανικού τομέα έχει σημαντικές επιπτώσεις στο συνολικό σύστημα ή, με άλλα λόγια, είναι καθοριστική του εύρους της αντίστοιχης εξάρτησης του συνολικού συστήματος.
- (iii). Οι εισαγωγές οδηγούν σε αύξηση της συνολικής απόκλισης των τομέων από τον μέσο όρο του συστήματος.
- (iv). Ο πρωτογενής τομέας εμφανίζει ένα αντιφατικό χαρακτηριστικό, δηλαδή τον χαμηλότερο, μετά τον βιομηχανικό τομέα, πολλαπλασιαστή προϊόντος και, ταυτοχρόνως, τον υψηλότερο πολλαπλασιαστή απασχόλησης. Αυτό μάλλον ανάγεται στην συγκριτικά χαμηλή παραγωγικότητα εργασίας του.
- (v). Λαμβανομένων υπόψη των λεγομένων «Νόμων του Kaldor» (βλέπε Μαριόλης, 2013), τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά του βιομηχανικού τομέα υποδηλώνουν ότι οι *μακροπρόθεσμες* αναπτυξιακές δυνατότητες του συνολικού συστήματος πρέπει να κριθούν ως περιορισμένες.

Θα μπορούσαν να λυθούν αυτά τα προβλήματα; Ας τα εξετάσουμε κατά σειρά:

Α1. Τα μέσα αύξησης των εξαγωγών είναι, γενικά μιλώντας, η μείωση των μισθών, η αύξηση της παραγωγικότητας και η εξωτερική υποτίμηση. Όμως, τα δύο πρώτα μέσα θα πρέπει να απορριφθούν, από πρακτική άποψη: Η όποια συμβολή του πρώτου δείχνει να έχει ήδη εξαντληθεί (λαμβανομένων υπόψη

³ Με έντονους χαρακτήρες δηλώνονται οι υψηλότερες, ως προς τους αντίστοιχους μέσους όρους του συνολικού συστήματος, ποσοστιαίες αυξήσεις.

και των αρνητικών επιπτώσεών του στη ζήτηση για τα εγχωρίως παραγόμενα εμπορεύματα και στην κοινωνική συνοχή). Η αύξηση της παραγωγικότητας συντελείται μόνον μέσω διαρθρωτικών-δομικών μεταβολών, οι οποίες – γενικά – προ-απαιτούν: χρόνο, δημόσιες δαπάνες και σχετική προστασία από τον διεθνή ανταγωνισμό, όροι οι οποίοι κάθε άλλο παρά πληρούνται στην περίπτωση της ελληνικής οικονομίας.⁴ Απομένει, επομένως, μόνον η εξωτερική υποτίμηση. Έχει εκτιμηθεί ότι η ελαστικότητα του ημεδαπού (ελληνικού) επιπέδου των τιμών ως προς το ποσοστό ονομαστικής υποτίμησης δεν είναι μεγαλύτερη του 0.19. Άρα, για π.χ. , προκύπτει αύξηση της συνολικής διεθνούς ανταγωνιστικότητας κατά 37%, η οποία έχει, ανά τομέα, ως εξής (για όλα αυτά, βλέπε Katsinos and Mariolis, 2012):

- Πρωτογενής τομέας = 40%
- Βιομηχανία = 31%
- Υπηρεσίες = 40%

Διαπιστώνεται, λοιπόν, ότι η εξωτερική υποτίμηση δύναται να έχει σημαντικές θετικές επιπτώσεις στη διεθνή ανταγωνιστικότητα του συστήματος (και, άρα, στο εξωτερικό ισοζύγιο), καίτοι αυτές οι επιπτώσεις είναι λιγότερο ισχυρές για τον βιομηχανικό τομέα (ακριβώς για τους λόγους που αναφέρθηκαν στο Π3).

Λ2. Απαιτείται μία «επιθετική» πολιτική δημοσίων δαπανών. Αλλά αυτές οι δαπάνες δύνανται, γενικά μιλώντας, να χρηματοδοτηθούν μόνον με τρεις τρόπους: δανεισμό, φορολόγηση και έκδοση νέου χρήματος («νομισματική χρηματοδότηση ελλειμμάτων»). Δεν απαιτείται να επιμείνουμε στο ότι, δεδομένης της κατάστασης στην οποία έχει περιέλθει η ελληνική οικονομία, οι δύο πρώτοι τρόποι πρέπει – κατά βάση – να απορριφθούν. Απομένει, λοιπόν, μόνον η έκδοση νέου χρήματος, για την οποία λέγεται, συνήθως, ότι οδηγεί σε «υψηλό πληθωρισμό». Ας δεχθούμε, όπως διδάσκει η συνήθης μακροοικονομική θεωρία (βλέπε, για παράδειγμα, Abel *et al.* 2012, κεφ. 7), ότι η ονομαστική ζήτηση χρήματος εξαρτάται από το γενικό επίπεδο των τιμών, το πραγματικό εισόδημα-προϊόν και το ονομαστικό επιτόκιο. Επειδή, ως γνωστόν, η έκδοση νέου χρήματος προκαλεί (ή συμβαδίζει με την) μείωση του ονομαστικού επιτοκίου, έπεται, λοιπόν, ότι, σε συνθήκες ισορροπίας της αγοράς χρήματος, ο ποσοστιαίος ρυθμός πληθωρισμού είναι κατανάγκην μικρότερος από τον ποσοστιαίο ρυθμό αύξησης της ονομαστικής προσφοράς χρήματος. Σύμφωνα με εμπειρικά ευρήματα διαφόρων μελετών, τιμές της τάξης του 0.6-0.7 μπορούν να θεωρηθούν ως αντιπροσωπευτικές για την ελαστικότητα της ζήτησης χρήματος ως προς το εισόδημα-προϊόν. Έτσι, η εκτίμηση των πολλαπλασιαστών του συστήματος επιτρέπει τον – ενδεικτικό, έστω – υπολογισμό άνω φράγμα-

⁴ Αντιπαρερχόμαστε το κρίσιμο γεγονός ότι αυτό που τελικά «μετράει» είναι η διαφορική, δηλαδή ως προς τους εμπορικούς εταίρους, αύξηση της παραγωγικότητας.

τος για το ποσοστό πληθωρισμού. Εάν, για παράδειγμα, αυξηθούν οι κρατικές δαπάνες για τα εμπορεύματα του πρωτογενή τομέα και των υπηρεσιών κατά 6 δισ. ευρώ, οπότε η προσφορά χρήματος αυξηθεί κατά, περίπου, 7.5%, τότε θα δημιουργηθούν 252 χιλιάδες θέσεις εργασίας και το προϊόν θα αυξηθεί κατά 6.84 δισ. ευρώ ή 4.6%.⁵ Έπεται, επομένως, ότι το ποσοστό πληθωρισμού δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερο του 4.3% με 4.7%.⁶

Λ3. Απαιτείται δομική μεταβολή-ανασύνθεση της παραγωγής, με επικέντρωση στα εμπορεύματα υψηλής εισοδηματικής ελαστικότητας ζήτησης (ήτοι, χαμηλής έντασης ανειδίκευτης εργασίας και φυσικών πρώτων υλών, υψηλής έντασης ειδικευμένης εργασίας και τεχνολογίας). Όπως έχουμε εκτιμήσει (Μαριόλης, 2013), υπό τις παρούσες παραγωγικοτεχνικές συνθήκες, και άνευ εξωτερικής υποτίμησης και εξωτερικού δανεισμού, η ελληνική οικονομία δεν μπορεί να αναπτυχθεί παρά στο 60% του ρυθμού ανάπτυξης των εμπορικών της εταίρων, όπως συνάγεται από τον «Νόμο του Thirlwall». ⁷ Η εν λόγω ανασύνθεση, η οποία δεν είναι, βεβαίως, πραγματοποιήσιμη σε συνθήκες ανεξέλεγκτης έκθεσης στις δυνάμεις της διεθνούς και εγχώριας αγοράς, συνεπάγεται την αύξηση (μείωση) της εισοδηματικής ελαστικότητας ζήτησης εξαγωγών (εισαγωγών) της ελληνικής οικονομίας, και, έτσι, την αύξηση του περιοριζόμενου από το εξωτερικό ισοζύγιο σχετικού ποσοστιαίου ρυθμού μεγέθυνσης της ελληνικής οικονομίας. Τέλος, αναμένεται, επίσης, ότι αυτή η ανασύνθεση μάλλον θα οδηγήσει, μακροχρονίως, σε διόρθωση του αντιφατικού χαρακτηριστικού του πρωτογενή τομέα, το οποίο εντοπίστηκε κατά την προηγηθείσα ανάλυση, και, γενικά, σε αύξηση της παραγωγικότητας του συστήματος.

4. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Η «μικροσκοπική» εξέταση των πολλαπλασιαστικών διασυνδέσεων της ελληνικής οικονομίας καταλήγει στα ακόλουθα συμπεράσματα:

Σ1. Ακόμα και εντός του ευρωζωνικού κλωβού «μόνιμης υπότασης» (Μπάτσης, [1947] 1977, σελ. 139), υπήρχαν κάποια, έστω, περιθώρια για μία διπλά στοχευμένη πολιτική: Πρώτον, ανακατανομή δημοσίων δαπανών, και, δεύτε-

⁵ Από τα αποτελέσματα περί πολλαπλασιαστών που εκθέσαμε προηγουμένως, έπεται ότι οι μέσοι πολλαπλασιαστές για τους δύο τομείς του παραδείγματός μας είναι: 1.14 (προϊόν) και 42 (απασχόληση). Περαιτέρω, τα αναφερόμενα ποσοστά προκύπτουν λαμβάνοντας υπόψη τις τρέχουσες τιμές των αντιστοίχων μεγεθών.

⁶ Στην πραγματικότητα, οι αυξήσεις του προϊόντος και της απασχόλησης είναι, κατά το μάλλον ή ήττον, υψηλότερες, διότι η – προκαλούμενη από την έκδοση νέου χρήματος – μείωση του επιτοκίου μάλλον συνεπάγεται την αύξηση της ιδιωτικής επένδυσης και κατανάλωσης. Επομένως, το ως άνω υπολογισθέν άνω φράγμα για το ποσοστό πληθωρισμού είναι μάλλον διογκωμένο. Γενικότερα, η εκτίμηση του ποσοστού πληθωρισμού προϋποθέτει ένα διευρυνμένο υπόδειγμα, το οποίο ενσωματώνει τις προαναφερθείσες αλληλεπιδράσεις, καθώς και εκτιμά το ποσοστό μείωσης του επιτοκίου και, άρα, την άμεση συμβολή αυτής της μείωσης στο ποσοστό πληθωρισμού.

⁷ Πρόσφατα και πιο αναλυτικά ευρήματα και εκτιμήσεις, τα οποία ενισχύουν τη δική μας εκτίμηση, βρίσκονται στο Economakis *et al.* (2014).

ρον, εξαγωγικής προώθησης εκείνων ακριβώς των εμπορευμάτων, τα οποία έχουν υψηλή εξαγωγική επίδοση και εμφανίζουν τους ευνοϊκότερους πολλαπλασιαστές. Ωστόσο, οι ελληνικές κυβερνήσεις όχι μόνον εφάρμοσαν «οριζόντιες πολιτικές», δηλαδή γενικής περικοπής δαπανών και μισθών, αλλά και βάσισαν αυτές τις πολιτικές σε μελέτη άλλων για «τον» πολλαπλασιαστή. Εκείνη η μελέτη ήταν *ex ante* μεθοδολογικά απαρχαιωμένη ή, αλλιώς, μονομερούς, δεδομένου ότι δεν λάμβανε υπόψη τις διατομεακές συνδέσεις και, άρα, την ύπαρξη προσδιορίσιμου συνόλου αλληλεξαρτωμένων πολλαπλασιαστών. Επίσης, όχι μόνον αποδείχθηκε (πρακτικά) αλλά και θεωρήθηκε *ex post* εσφαλμένη (σύμφωνα με την ανακοίνωση του ΔΝΤ, σχετικά με το ύψος του δημοσιονομικού πολλαπλασιαστή, τον Οκτώβριο του 2012).

Από την άλλη πλευρά, βεβαίως, θα μπορούσε να δειχθεί, με ακρίβεια, ότι τα δομικά χαρακτηριστικά της εφαρμοσθείσας πολιτικής είχαν προαποφασιστεί, εδώ και πάνω από 15 χρόνια, ενώ είχαμε εγκαίρως αναλύσει τους ρητούς και άρρητους στόχους τους (Μαριόλης *et al.* 1997, Μαριόλης και Σταμάτης, 1999, 2000, 2001, Μαριόλης 2003).

Σ2. Το ελάχιστο σύστημα αναγκαίων συνθηκών για την εφαρμογή βέλτιστης, βραχυχρονίως, και βιώσιμης, μακροχρονίως, πολιτικής συμπυκνώνεται σε: (i) εξωτερική υποτίμηση, (ii) νομισματική χρηματοδότηση δημοσίων ελλειμμάτων, και (iii) δομική μεταβολή της παραγωγής. Ωστόσο, ούτε μία από αυτές τις συνθήκες είναι δεδομένη εντός Ευρωζώνης και δύο από αυτές δεν είναι δεδομένες εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αντιθέτως, μάλιστα, δεδομένα είναι η συνεχής συρρίκνωση του πρωτογενή τομέα, ο οποίος εμφανίζει τον υψηλότερο πολλαπλασιαστική απασχόλησης, και του δημοσίου τομέα, ο οποίος εμφανίζει αρκετά ευνοϊκούς, γενικά, πολλαπλασιαστές, και η συνεχής υπόσκαψη της παραγωγικής βάσης της χώρας.⁸

Πριν από πέντε δεκαετίες, ο Νίκος Κιτσίκης (1962), στον Πρόλογο ενός τόμου πρωτοπόρων μελετών για την «Ευρωπαϊκή Κοινή Αγορά» και μίας συλλογής σχετικών αγορεύσεων του Ηλία Ηλίου με τίτλο: «Η Ελλάδα στον Λάκκο των Λεόντων», έγραφε:⁹ «Σήμερα ακόμη πολλοί δεν γνωρίζουν ότι η *θύελλα της Κοινής Αγοράς* θα ξεριζώση τα αγροτικά νοικοκυριά, θα παρασύρη και θα εξαφανίση βιομηχανίες, θα συντρίψη βιοτεχνίες, θα πλήξη θανάσιμα τα μεσαία

⁸ Η έως πρότινος μυστική «Διατλαντική Εμπορική και Επενδυτική Συνεργασία» μεταξύ ΗΠΑ και ΕΕ, η οποία σχεδιάζεται, σύμφωνα με όλα τα δεδομένα, να ενεργοποιηθεί στο άμεσο μέλλον, αποτελεί νέα, «τοπική» εκδοχή της μυστικής «Πολυμερούς Συμφωνίας για τις Επενδύσεις», του τέλους της δεκαετίας του 1990 (μετείχαν 29 κράτη-μέλη του ΟΟΣΑ), η οποία δεν ενεργοποιήθηκε, τελικά, λόγω των ποικίλων αντιδράσεων που προκλήθηκαν έπειτα από δημοσιογραφική διαρροή της. Η εν λόγω νέα συνεργασία δεν δύναται παρά να οξύνει περαιτέρω τα προαναφερθέντα κρίσιμα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας.

⁹ Είμαι υπόχρεος στον Μπάμπη Αλεξάνδρου για τη γνωστοποίηση αυτού του ιδιαίτερος σημαντικού και χρήσιμου τόμου.

στρώματα, θα δημιουργήσει εξοντωτικών ανταγωνισμών των Ελλήνων επαγγελματιών με τους ξένους στους οποίους θ' ανοίξουμε διάπλατα τις πόρτες, θα σκλαβώσει τη χώρα μας στο ξένο κεφάλαιο με απροσμέτρητες συνέπειες, θ' αυξήσει ακόμα περισσότερο το μεγάλο έλλειμμα του εμπορικού μας ισοζυγίου, θα μεταβάλλει την μετανάστευσin σε ασταμάτητη αιμορραγία του εργατικού μας δυναμικού, σε πανικό φυγής από την πατρίδα μας, που θα γίνεται ημέρα με την ημέρα πτωχότερη γιατί θα παράγει λιγότερα, αφού δεν θα μπορεί να ανθέξει στον γεωργικό και βιομηχανικό ανταγωνισμό, αλλά θα κατακλυσθή από τα ξένα προϊόντα. [...] Το συμπέρασμα των μελετών μας είναι συντριπτικών δια την συμφωνία των Αθηνών. Η συμφωνία υψώνει πελώριον φράγμα. Ανασχετικών όλων των ελπίδων δια μίαν βιομηχανικήν Ελλάδα, που ωραματίσθημεν στα μαύρα χρόνια της Κατοχής και δια την οικονομική της ανόρθωσιν, βασιζόμενη στην εκβιομηχάνισin. Αλλά το φράγμα θα πέση, τα σφάλματα θα επανορθωθούν, τα εμπόδια που ανήγειρε η πολιτική της υποτέλειας θα παραμερισθούν, οι ελπίδες μας θα αναγεννηθούν και θ' αναπτερωθούν. Η οικονομική αλήθεια είναι αδυσώπητη. Όταν γίνη κτήμα του λαού θα επιβληθή και θα νικήση.». Δεν είναι τόσο προφανές «πώς και γιατί» η πλειοψηφία της λεγόμενης «Αριστεράς» μετατοπίστηκε, βαθμιαίως, από εκείνες τις μελέτες και αγορεύσεις είτε στο «όραμα της Ευρώπης των εργαζομένων» και, σήμερα, «Ευρώπης των πολιτών» (δήλωση του Μανώλη Γλέζου στις 20 Ιουλίου 2014) είτε στον χρησμό: «δραχμή σημαίνει καταστροφή» (δηλώσεις της Αλέκας Παπαρήγα στις 30 Μαΐου 2011, και του Φώτη Κουβέλη στις 25 Απριλίου 2012).

Κατά την άποψή μου, η οποία απορρέει από το σύνολο των εδώ αναφερθέντων αναλύσεων και μελετών, η κύρια αντίθεση του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού έγκειται στο ότι, ενώ είναι κεφαλαιοκρατικός, δεν δύναται να αναπτυχθεί περαιτέρω εντός του ευρωζωνικού (ή, γενικότερα, «παγκοσμιοποιητικού») κεφαλαιοκρατικού πλαισίου. Στο ορατό μέλλον της Ευρωζώνης ενέχονται δύο, κατά βάση, εναλλακτικές, αλλά ασυμβίβαστες μεταξύ τους, προοπτικές: Η μία είναι η ανάδυση νέου – εθνικού και εν συνεχεία διεθνούς – προτύπου ανάπτυξης, το οποίο θα βασίζεται σε μετα-κεφαλαιοκρατικές σχέσεις παραγωγής. Η άλλη είναι ο – δια μετάβασης στο στάδιο της «Πλήρους Οικονομικής (Κεφαλαιοκρατικής) Ολοκλήρωσης» – μετασχηματισμός της Ελλάδας σε κάτι ανάμεσα στα Κεντρικά Απαλάχια ή στην Πολιτεία του Μισισίπι και στο Χαμπερστούουν-Ατακάμα της Ευρωζώνης, με ορισμένες «νησίδες» τύπου Μαϊάμι. Η κατά σειρά πρώτη οδηγεί στην επίλυση της κύριας αντίθεσης, ενώ η δεύτερη στην – πολιτική, ιδεολογική και δικαϊκή – επισκότισή της.

Αναφορές

Ελληνόγλωσσες

- Abel, A. B., Bernanke, B. S. και Croushore, D. (2012) *Μακροοικονομική*, Αθήνα, Κριτική.
- Κιτσίκης, Ν. (Επιμ.) (1962) *Η Θύελλα της Κοινής Αγοράς*, Αθήνα, Εκδόσεις Οικονομία – Πολιτική.
- Μαριόλης, Θ. (2003) Η οικονομική πολιτική στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. http://www.praxisred.blogspot.gr/2012/12/blog-post_4143.html
- Μαριόλης, Θ. (2013) Εθνικό νόμισμα, οικονομική ανάπτυξη και Ζώνη του Ευρώ. http://www.theo-mariolis.gr/files/gr/Publications/pop_arthra/Nomisma_Anaptixi_Euro.pdf
- Μαριόλης, Θ. (2014) Σύνοψη Εκτιμήσεων και Προτάσεων του «Ινστιτούτου Κοινωνικών Ερευνών Δημήτρης Μπάτσης» για την Ελληνική Οικονομία, Μάρτιος 2014. http://www.theo-mariolis.gr/files/gr/Publications/pop_arthra/Ektimisis_Institouto_Mpatsis.pdf
- Μαριόλης, Θ. (Επιμ.) (2015) *Μελέτες στο Έργο του Δημήτρη Μπάτση «Η Βαρεία Βιομηχανία στην Ελλάδα»*. Σχεδιασμένη Καθυπόταξη ή Σχεδιασμένη Ανάπτυξη;, Αθήνα (υπό έκδοση).
- Μαριόλης, Θ., Οικονομίδης, Χ., Σταμάτης, Γ. και Φουστέρης, Ν. (1997) *Ποσοτική Εκτίμηση των Επιπτώσεων της Υποτίμησης στο «Κόστος» Παραγωγής*, Αθήνα, Κριτική.
- Μαριόλης, Θ. και Παπουλής, Κ. (2010α) «Δίδυμα ελλείμματα» και διεθνής ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, στο: Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας (2011) *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Επιμέλεια: Α. Βλάχου, Ν. Θεοχαράκης και Δ. Μυλωνάκης, Αθήνα, Gutenberg (αναδημοσιεύθηκε στο: Μαριόλης, Θ. (2011) *Ελλάδα, Ευρωπαϊκή Ένωση και Οικονομική Κρίση*, Αθήνα, Matura).
- Μαριόλης, Θ. και Παπουλής, Κ. (2010β) Δυναμική του δημοσίου χρέους, οικονομική πολιτική και κοινωνική συνοχή στην Ελλάδα: μία σημείωση, *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη/Social Cohesion and Development*, 5 (1), σσ. 27-40 (αναδημοσιεύθηκε στο: Μαριόλης, Θ. (2011) *Ελλάδα, Ευρωπαϊκή Ένωση και Οικονομική Κρίση*, Αθήνα, Matura).
- Μαριόλης, Θ. και Σταμάτης, Γ. (1999) *Ο.Ν.Ε. και Νεοφιλελεύθερη Πολιτική*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Μαριόλης, Θ. και Σταμάτης, Γ. (2000) *Η Εντός ΟΝΕ Εποχή. Παγκοσμιοποίηση, ΟΝΕ, Δραχμή, Χρηματιστήριο*, Αθήνα, Στάχυ.
- Μαριόλης, Θ. και Σταμάτης, Γ. (2001) Ποσοτική εκτίμηση της συμβολής του πετρελαίου στην άνοδο του γενικού επιπέδου τιμών της ελληνικής οικονομίας, *Το Στίγμα*, 7, σσ. 32-36.
- Μαριόλης, Θ. και Σώκλης, Γ. (2014) Ο σφραφαϊανός πολλαπλασιαστής της ελληνικής οικονομίας: ευρήματα από τον Πίνακα Προσφοράς-Χρήσεων του έτους 2010, στο: *Πρακτικά του Συνεδρίου: Η Ευρωπαϊκή Ένωση Απέναντι στην Ελλάδα. Επιστημονικές και Πολιτικές Προβληματικές*, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 17-18-19 Ιανουαρίου 2014 <http://pubadmin.panteion.gr/download/praktika170104.pdf> (Αγγλική εκδοχή: The Sraffian multiplier for the Greek economy: evidence from the Supply and Use Table for the year 2010, MPRA Paper, No. 60253. http://mpa.ub.uni-muenchen.de/60253/3/MPRA_paper_60253.pdf)

Μπάτσης, Δ. ([1947] 1977) *Η Βαρειά Βιομηχανία στην Ελλάδα*, 3^η έκδοση, Αθήνα, Κέδρος.

Ξενόγλωσσες

- Economakis, G., Markaki, M. and Androulakis, G. (2014) Extraversion and crisis of the Greek economy: A study, *Bulletin of Political Economy*, 8 (2) (forthcoming).
- Katsinos, A. and Mariolis, T. (2012) Switch to devalued drachma and cost-push inflation: a simple input-output approach to the Greek case, *Modern Economy*, 3 (2), pp. 164-170.
- Kurz, H. D. (1985) Effective demand in a ‘classical’ model of value and distribution: the multiplier in a Sraffian framework, *The Manchester School*, 53 (2), pp. 121-137.
- Mariolis, T. (2008) Pure joint production, income distribution, employment and the exchange rate, *Metroeconomica*, 59 (4), pp. 656-665.
- Mariolis, T. (2014) Modelling the devaluation of the Greek currency, *Business Perspectives*, 13 (1), pp. 1-5.
- Metcalf, J. S. and Steedman, I. (1981) Some long-run theory of employment, income distribution and the exchange rate, *The Manchester School*, 49 (1), pp. 1-20.